

Eglė Markevičiūtė

BENEDIKTO GYLIO
PARAMOS FONDAS

Lietuva

2120

Laiko kapsulė:
utopijos ir distopijos

Eglė Markevičiūtė BENEDIKTO GYLIO
PARAMOS FONDAS

Lietuva

2120

Laiko kapsulė:
utopijos ir distopijos

PARENGĖ
Eglė Markevičiūtė, Benedikto Gylio paramos fondas

REDAKTORĖ
Dangė Vitkienė

DIZAINERĖ
Aurelija Slapšytė

MAKETAVO
Kontis Šatūnas

ILIUSTRACIJOS
Milda Keršulytė

Knyga išleista bendradarbiaujant su
Benedikto Gylio paramos fondu

Visos teisės saugomos.

© Benedikto Gylio paramos fondas, 2020
www.benediktas.com

© Leidykla LAPAS, 2020
www.leidyklalapas.lt

ISBN 978-609-8198-29-4

TURINYS

ĮVADAS	10
--------	----

UTOPIJOS

Lietuva – pasiturinčio Intermariumo dalis	14
Baltijos šalys – naujasis Beniliuksas	18
Lietuva atgimusioje Hanzos sąjungoje	22
Vidutiniška ir tuo patenkinta Lietuva	26

DISTOPIJOS

Lietuva, išnykusi ir pamiršta Rusijoje	32
Lietuva – kuklus Europos Sąjungos pensionatas	36
XXII a. betautė vergų visuomenė	40
Pražiopsota laisvė	44

POKALBIAI

Laurynas Peluritis	51
Darius Kuolys	65
Laimutis Telksnys	75
Paulius V. Subačius	83
Kristupas Sabolius	97
Linas Kojala	109
Gabrielius Jakutis	117
Arminas Ragauskas	125
Nida Vasiliauskaitė	135
Vilius Bartninkas	143
Eglė Murauskaitė	153
Gintaras Valušis	165
Agnė Paliokaitė	171
Vytautas Ališauskas	187
Remigijus Šimašius	197
Povilas Poderskis	207
Artūras Zuokas	211
Vygaudas Ušackas	219
Aušrinė Armonaitė	227
Arūnas Gelūnas	235
Andrius Kubilius	241
Ingrida Šimonytė	249
Rasa Juknevičienė	255

Rūta Skyrienė	263
Ilja Laurs	269
Šarūnas Skyrius	277
Petras Balkevičius	283
Austėja Landsbergienė	289
Robertas Dargis	299
Alvydas Žabolis	307
Rolandas Valiūnas	313
Arminta Saladžienė	321
Dalia Ibelhauptaitė	329
Oskaras Koršunovas	337
Deimantas Narkevičius	347
Julijonas Urbonas	355
Justinas Žilinskas	363
Aušra Kaziliūnaitė	369
Svajonė ir Paulius Stanikai	377
Irena Veisaitė	385
Lina Lapelytė	393
Nomeda ir Gediminas Urbonai	399
Monika Garbačiauskaitė-Budrienė	411
Dovydas Pancerovas	417
Audrius Matonis	423
Edmundas Jakilaitis	429
Algis Ramanauskas	435
Margarita Jankauskaitė	441
ŽINUTĖ NUO AUTORIŲ	448

IVADAS

Vienas gerbiamas Lietuvos filosofas ir knygos pašnekovas, išgirdęs apie sudarytojų užmojus nubrėžti baltus ir juodus Lietuvos ateities scenarijus po šimtmečio, numojo ranka ir pasakė, kad ateities negalima planuoti net kelis dešimtmečius į priekį, ką jau kalbėti apie 100 metų.

Tiesa, planuoti tolimą Lietuvos ateitį yra sunku, tačiau pamėginti ją įsivaizduoti ir apie tai diskutuoti – įdomu bei naudinga. Kuo plačiau ir paprasčiau bus kalbama apie ateities vizijas – ir kvapą gniaužiančias, ir gąsdinančias, tuo daugiau valstybėje gyvenančių žmonių, tikėtina, įsitrauks į šalies gerovės statybas.

Ateitis, kaip rodo istorija, paprastai baudžia tuos, kurie nemąsto apie praeitį ir atidžiai nevertina dabarties. Krizės bei konfliktai dažniausiai nėra netikėti – apie jų tikimybę žinoma iš anksto. Tačiau mūsų budrumą užmigdo ir didelę kainą už tai sumokėti priverčia žmogiškas noras atsiduoti likimui. Tada nebereikia planuoti, lengva neigti realybę ir netenka prisiimti atsakomybės.

Lietuvos visuomenė ateitį šiandien dažniausiai įsivaizduoja pesimistišką. Niūrūs nuosprendžiai apie demografinę krizę, geopolitinius iššūkius ir su tuo susijusias, ilgainiui tik augšiančias problemas kartojami per dažnai. Išnykimo nuojauta suparalyžiuoja svajotojus ir sustiprina cinikus: randasi trumpalaikės strategijos, investuojama tik į greitos grąžos iniciatyvas, o pasiaukojimas

dėl bendro gėrio ir ateities, kaip vertybė, lieka nesuprastas. Kam investuoti į tai, ko greit galbūt nebebus? Istorija rodo: pasaulis apsverčia kartą per pusšimtį metų, o kartais ir dažniau. Stephenas Hawkingas sakė, kad pasaulio, kokį mes jį dabar matome, nebeliks jau po šimto metų. O kokia po šimtmečio, 2120-aisiais, galėtų būti Lietuva?

Bandydami atsakyti į šį klausimą, knygos pradžioje pasidalijome provokuojančiais utopiniais ir distopiniais Lietuvos ateities scenarijais bei leidomės į drąsius, o kartkartėmis ciniškus minčių eksperimentus su Lietuvą kuriančiais žmonėmis. Drauge kalbėjomės apie pasaulio transformacijas per ateinantį šimtmetį – apie iš pažiūros žinomas prognozes ir apie šiandien sunkiai suvokiamas situacijas.

1946 m. Winstonas Churchillis Ciuricho universitete pasakė pirmą kalbą apie Europos Sąjungos idėją – „kylančias Jungtines Europos Tautas“. Galime tik įsivaizduoti, kaip neįtikėtinau tuomet žeminėje spingsulę deginusiame ir už Lietuvos laisvę kovojusiam partizanui būtų skambėjusi idėja apie tai, kad Lietuva kažkada bus klubo, apie kurį kalbėjo Churchillis, dalis. Praėjus 58 metams Lietuva tapo Europos tautų klubo visateise nare, pralenkdama drąsiausias šalies patriotų svajones.

Kokias svajones būsime pralenkę 2120-aisiais?

UTOPIJOS

Lietuva – pasiturinčio Intermariumo dalis

Išaušo keturiasdešimt septintoji 2120 metų diena, mums žinoma kaip Vasario 16-oji. Rytas buvo saulėtas ir neįprastai tvankus – nuo pat ryto termometro stulpelis rodė 25 laipsnius, nors vidutinė temperatūra tokiu metų laiku seniai neviršijo 20 laipsnių Celsijaus.

Vilniuje simboliškai buvo minimos du šimtai antrosios Lietuvos Nepriklausomybės metinės. Senosios valstybių ribos jau kurį laiką išnykusios, tačiau be modernių valstybinių švenčių įprasta minėti ir istorines.

Sveikinimo kalbas nuo scenos miniai, susitelkusiai tarp Romos katalikų bažnyčios istorijos muziejaus (buvusios Vilniaus arkikatedros bazilikos) ir prieš penkiasdešimt metų atstatytos Gedimino pilies, tarė įvairių valstybių ir jų sandraugų atstovai. Šventinį minėjimą atidarė Tarpjūrio (dar vadinamo Intermariumu, esančio tarp Baltijos ir Juodosios jūrų) valdžios atstovai iš Vilniaus, Varšuvos ir Kijevo. Po jų kalbėjo didžiausi Intermariumo sąjungininkai – Jungtinių Amerikos Valstijų viceprezidentas, Japonijos ir Jungtinės Karalystės premjerai bei Šiaurės šalių sąjungos atstovai.

Į šventę po Trečiojo pasaulinio karo ilgai trukusios tylos atvyko ir buvusios Rusijos Federacijos, dabar atskirų Maskvos, Tatarstano ir Sibiro kunigaikštysčių, atstovai bei Turkijos Islamo Demokratinės Respublikos kalifas Erdoganas IV.

Tarp sveikinančiųjų nebuvo matyti Jungtinių Europos Valstijų (JEV) atstovų – šie apsiribojo formaliu sveikinimu. 2055 m. tuometinei Lietuvai ir Lenkijai pasitraukus iš socialinių neramumų kamuojamos Europos Sąjungos ir kartu su Ukraina bei vėliau Latvija suformavus Intermariumą (ir sukūrus pavojingą naujų regioninių politinių organizacijų steigimo precedentą),

santykiai su JEV lyderėmis – Prancūzija ir Vokietija – taip ir nepasitaisė. Intermariumas pastaraisiais dešimtmečiais išgyvena aukso amžių – klesti ne tik ekonomiškai ir technologiškai, bet yra saugus ir socioekonomiškai bei kultūriškai. Čia nėra JEV krečiančių kultūrinių ir religinių neramumų bei terorizmo, o sėkmės versle ar asmeniniame gyvenime nereikia slėpti – „save sukūrusieji“ (angl. *self-made*) čia laukiami ir sveikinami. Klimato kaitos kamuojamame pasaulyje Intermariumas žinomas kaip nuosaikaus klimato teritorija, kur atostogauti ir pailsėti nuo nepakeliamų karščių plūsta turistai iš viso pasaulio.

Pasibaigus sveikinimo kalboms, nukreipti akis į dangų privertė kurtinantis Jungtinių pajėgų (Intermariumo, JAV, Jungtinės Karalystės ir Japonijos) naikintuvų skleidžiamas garsas. Po naikintuvų pasirodymo danguje sužibo senosios tautinės vėliavos spalvų – geltonos, žalios ir raudonos – lazerių juostos, kosmose skleidžiamos Jungtinių pajėgų gynybinių satelitų.

Drauge su minia Intermariumo ir aplinkinių teritorijų bio-robotų, sveikinimo kalbų klausėsi ir šventinį Jungtinių pajėgų pasirodymą stebėjo saujelė „natūralių“, genetiškai neredaguotų žmonių, o per specialius holograminius ekranus šventėje dalyvavo ir su buvusią Lietuvą ryšių turintys žmonės iš tolimesnių Žemės vietų bei Marso kolonijų. Nors valstybinio masto renginių Vilniuje oficiali kalba – senovės lietuvių, daugelis šventės dalyvių ja jau nekalba ir jos nesupranta, todėl renginys buvo neįsivaizduojamas be sinchroninio vertimo programų.

Pasibaigus šventei įvairiomis kalbomis kleganti patenkinta minia pasklido po Vilniaus miestą.

DISTOPIJOS

Lietuva, išnykusi ir pamiršta Rusijoje

Už lango siautė audra, o 31306271237-aev kapsulės langas buvo beveik visiškai apneštas gelsvu smėliu. Po tėvo mirties prisiminimuose paskendęs 31306271237-aev, – 2120 m. žmonės jau nebeturėjo vardų, tik specialų asmens kodą, – vartė šeimos nuotraukų ir vaizdo įrašų holoalbumą. Jame 31306271237-aev aptiko keistą vaizdo įrašą su jam nepažįstamais, senoviškai apsi- rengusiais žmonėmis, kažką dainuojančiais nesuprantama kalba.

31306271237-aev akį patraukė neaprépiama žaluma už dainuojančių žmonių nugarų – tokias spalvas jis buvo matęs tik reguliuojamos temperatūros ir drėkinimo botanikos soduose, o vaizdo įrašė gamta, atrodo, buvo natūrali.

Ijungęs kalbos atpažinimo mechanizmą 31306271237-aev suprato, kad žmonės vaizdo įrašė dainuoja lietuviškai, o daina – visai ne daina, bet prieš daugiau nei šešiasdešimt metų išnykusios, arba tiksliau po Trečiojo pasaulinio karo Rusijos Federacijos okupuotos ir galiausiai laiko tėkmėje ištirpusios, Lietuvos Respublikos himnas.

XXI a. viduryje, rodos, pasikartojo XX a. scenarijus. Ilgai brendusi įtampa tarp pasaulio galių 2050 m. peraugo į karinį konfliktą, vėliau pavadintą Trečiuoju pasauliniu karu. Jo metu jungtinės Rusijos Federacijos ir Kinijos Liaudies Respublikos pajėgos kariavo su susiskaldžiusiu Vakarų pasauliu – Jungtinėmis Amerikos Valstijomis ir Europos Sąjunga.

Likus dešimtmečiui iki Trečiojo pasaulinio karo, subyrėjo ilgą laiką Lietuvos teritorinio vientisumo garantu buvusi Šiaurės Atlanto sutarties organizacija (NATO), o politiniai procesai kažkada „pasaulio policininku“ vadintose Jungtinėse Amerikos Valstijose Lietuvą pakreipė saviizoliacijos keliu – JAV labiau rūpėjo užkariauti kosmosą ir spręsti vidines ekonomines bei

kultūrinės problemas, nei rūpintis Europos likimu. ES šalims lyderėms, savo ruožtu, irgi labiau rūpėjo neramumų Vakarų Europoje malšinimas, todėl Rytų Europos nuogaštavimai dėl agresyvėjančios Rusijos politikos liko neišgirsti.

Pasibaigus karui Lietuvos ir Baltijos šalių teritorijos, visai kaip po Antrojo pasaulinio karo, atiteko Rusijos Federacijai. Visgi nauja Berlyno siena neiškilo – visi, nepanorę gyventi naujoje valstybėje, galėjo ją palikti – tą padarė didžioji dauguma progresyviai nusiteikusių Lietuvos piliečių. Likusiesiems naujosios okupacinės valdžios represijos už bet kokią politinį ir kultūrinį nepaklusnumą dėl tobulų sekimo technologijų buvo kur kas griežtesnės, nei kas nors galėjo įsivaizduoti.

Išvykėliai kurį laiką puoselėjo viltis atkurti Lietuvos Nepriklausomybę – pasaulio lietuvių bendruomenė aktyviai siekė atkurti buvusį Lietuvos valstybingumą, tačiau, skirtingai nei XX a., jų pastangomis niekas nesidomėjo – žmonija buvo susikoncentravusi į kosmoso kolonizavimą, tad valstybių reikšmė kasdien vis mažėjo.

Kalbančių lietuviškai ir prisimenančių Nepriklausomybę buvusioje Lietuvos teritorijoje nuolat mažėjo, kol visa ši teritorija tapo visiškai rusifikuota, o jos gyventojai, net ir turintys lietuviškų šaknų, nieko nebežinojo nei apie savo istoriją, nei apie praeitį.

Vaizdo įrašas, kurį surado 31306271237-aev, kaip rodė skaičiai aprašyme, buvo darytas 2020 metų liepos 6 dieną 21 valandą, o veidų atpažinimo funkcija atskleidė, kad dainuojantys žmonės – jo protėviai Vytautas, Birutė, Lukas ir Emilija.

POKALBIAI

INTERVIU

2018 m. rugpjūčio 20 d.

Yra nemažai žmonių, įsivaizduojančių, kad istorija – manipuliacijų objektas, <...> praeities nebėra, ji bus tokia, kokią mes ją papasakosime.

LAURYNAS PELURITIS

Filosofas

Asmeninė
istorija.

Sunku pasakyti, kokia ta „asmeninė istorija“. Turbūt kaip ir daugelio, mano senelius ir prosenelius, artimesnius ir tolimesnius giminaičius vienaip ar kitaip palietė XX a. totalitariniai režimai ir mūsų šaliai skaudžios okupacijos bei okupantų represijos. Vieni žuvo, kiti buvo ištremti, dar kiti tiesiog kažkaip turėjo išgyventi alkaną ir skurdų pokarį. Vieni seneliai augo be vieno ar abiejų tėvų. Ir ta karta visas šias skriaudas ilgus dešimtmečius turėjo nešiotis viduje, apie tai nebuvo galima garsiai kalbėti, o po ilgos tylos apie tai prabilti taip pat buvo labai sunki ir skausminga patirtis. Visos asmeninės jų istorijos man yra priminimas ir didžiulių istorinių skriaudų, ir to, ką atneša totalitarinės ideologijos ir jų apologetai. Ir dar daugelio dalykų apie savo šeimos istoriją tiesiog nežinau. Bet kas man atrodo svarbiau – nepaisant visų kliūčių ir žaizdų, jie kažkaip sugebėjo kabintis į gyvenimą, sukurti gražias šeimas, mano tėvams ir man duoti tai, ką galėjo. Už tai jiems visada liksiu be galo dėkingas. Rezistentų ar disidentų mano šeimoje nebuvo, tačiau mano prosenelių, senelių ir tėvų asmeninės aukos ir sunkus darbas davė man gražią vaikystę jau laisvoje šalyje ir galų gale laisvę gyventi taip, kaip man atrodo tinkama, studijuoti filosofiją ir istoriją. Dėl to esu laimingas.

Lietuva šiandien. Labai sunku apibrėžti tai, kas atrodo savaime akivaizdu. Turime nepriklausomą ir demokratinę Lietuvos valstybę, pakankamai sėkmingą, jei vertintume posovietinio bloko šalis. Turime ilgą

istoriją – buvo Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė, buvo Abiejų Tautų Respublika. Vėliau prasidėjo tautinių identitetų ir valstybių formavimasis, kuriame didele dalimi išsigrynino ir modernios Lietuvos užuomazgos ir forma. Blaiviai pažiūrėjus, niekas neprasina iš lietuvių atimti dominuojančios padėties visuomenėje, nebėra grėsmių kalbai, – juk daugiau nei 80 proc. gyventojų yra lietuviai. Todėl kai kurių keliamos baimės apie tautos ar jos tapatybės nyksmą atrodo labiau kaip bandymas žaisti žmonių baimėmis sparčiai besikeičiančiame, neretai keistame ar buginančiame pasaulyje. Žinoma, gyvename senstančioje visuomenėje, smarkiai nukraujavome demografiškai per emigraciją, todėl tam tikrų iššūkių turime, tačiau šios problemos negali būti išspręstos nei politiniu smegenų plovimu, nei gąsdinimais. Joms spręsti reikalinga valstybės vizija ir strategija, o tam būtini visų pirma intelektualiniai pajėgumai.

Dabarties Lietuva – moderni, besiplečianti, inkliuzyvi valstybė. Artimiausioje ateityje tai galbūt pagaliau palengvins mūsų santykį su sudėtingu viduramžių LDK ar ATR istorijos palikimu, kai dar neegzistavo moderniai suprastos tautos, o reikšmingesni buvo kiti faktoriai, galbūt padės spręsti ir kitus su XX a. istorija susijusius skaudulius. Tačiau kaip ir visose moderniose valstybėse kyla klausimas: jei anksčiau žmogus įsipareigodavo savo valdovui, valstybei, luomui ar religinei bendruomenei, vėliau tam tikru būdu suprastai tautai, tai kam esame įsipareigoję dabar? Naivu tikėtis, kad politinės bendruomenės pamatus įmanoma pastatyti vien ant abstrakčių idėjų apie Konstituciją, gerovės valstybę ar, dar blogiau, kokių nors kvazireliginių arba ideologinių išmonių. Klausimas, kodėl turiu būti įsipareigojęs savo politinei bendruomenei ir valstybei, išlieka svarbus. Dabartiniame mūsų politiniame susipratime tos krypties ir vizijos trūksta, net ir tautinė tapatybė dažniausiai tapatinama ne su politine tauta, o tik su etniškumu ar, dar blogiau, liaudiškumu. Tai grynai reaktyvi ir į praeities romantizavimą nukreipta ideologija, net nepanašiai tarpukario tautininkų idėjas, o labiau primenantį sovietinį nacionalkomunizmą. Bet mums dabar reikalinga į ateitį nukreipta

savos politinės tautos vizija. Tai paaiškintų platesniam ratui piliečių, kas yra mūsų valstybė ir ką mes čia darome. Net ir aktyviai valstybę kuriantiems žmonėms, veikiantiems privačiame sektoriuje ar valstybės tarnyboje, svarbu matyti tikslą, kažkokius globalius uždavinius. Iš to turėtų plaukti strategija ir taktiniai sprendimai. Tarpukario Lietuvos kūrėjai gebėjo aiškiau artikuliuoti svarbiausius kultūrinius ir politinius uždavinius. Mūsų pranašumas dabar galbūt tas, kad gyvename geopolitiškai žymiai palankesnėje terpėje. Mūsų laisvei ir suverenumui kol kas kyla mažiau grėsmių.

Kuo Lietuvoje didžiuojatės?

Didžiuojusi, kad kaip valstybė mes sugebėjome pasiekti tikrai nemažai. Turbūt labiausiai didžiuojusi mūsų piliečių pasiekimais: intelektualiniais, moksliniais, kultūriniais. Visi žino, kad daug nuveikta lazerių, genetikos srityse, nemažai naujų gamybos ir verslo sričių pradėtos visiškai nuo nulio, tačiau taip pat tikrai nemažas postūmis po sovietmečio įvyko humanitarinių mokslų – tyrimų ir jų sklaidos – srityje. Čia ne tik nebuvo daug pozityvaus įdirbio, tačiau reikėjo išsivaduoti ir iš praeities ideologemų, blogų įpročių ir įvairių stabų. Taigi svarbu adaptyvumas, veržlumas, drąsa. Dabar turime laisvą valstybę, kurioje piliečiai pagal galimybes gali mėginti save realizuoti, o tai jau labai daug.

Kas yra Lietuvos gėda?

Nesugebėjimas ir vengimas mąstyti strateginiu lygmeniu. Jei ES nuleidžia kokias nors direktyvas, pokytis, nors kartais strigdamas, vyksta. Manau, tai didele dalimi susiję su aukštojo mokslo problemomis ir tuo, jog didelė dalis politinės klasės, biurokratų, viešumos žmonių, netgi žurnalistų mąsto socioekonomiškai bent dvidešimt metų pasenusiomis kategorijomis. Mažai kas iš politikų ar aukščiausio lygio valdininkų rimčiau strategiškai mąsto apie ilgesnę perspektyvą, kokia bus ateities tikrovė ir ką su ja turėsime daryti. Tai ne tik gėda, bet ir pavojus. Tačiau tokios problemos nėra išsprendžiamos taip paprastai. Čia nėra jokių kampų, kuriuos galėtume nukirsti. Pasidairius po didžiąją dalį politinių veikėjų portretų, ypač regionuose, nors ir miestuose

ne ką geriau, apima liūdesys – didesnė dalis panašūs į, kaip kadaise šmaikštavo filosofas Algis Uždavinys, Perlojos nykštukus.

Antras dalykas, daugybės problemų, iššūkių ar net žmonių „šlavimas po kilimu“ tikintis, kad problemos išsprendžiamos savaime. Selektiviai pasirenkama matyti vienas problemas ir nematyti kitų, pavyzdžiui, krizės medicinos ir sveikatos apsaugos ar švietimo sektoriuose, kurios tik gilės, kol nebus pasiektas taškas, kai liks tik pasirinkimai tarp skirtingo dydžio blogybių.

Kodėl mes vis dar apie tai nediskutuojame ir negalvojame apie ateitį?

Tai platesnė kultūrinė problema – mes neturime tikro, plataus intelektualinio elito sluoksnio, apimančio geriausio įmanomo išsilavinimo ar aukštos kvalifikacijos profesionalus iš akademijos, verslo, vis nesusiformuoja tikras politinis elitas. Dabar jo beveik nėra. Kita problema – mūsų visuomenė siaubingai alergiška elitui kaip idėjai. Dalis priešasčių gali būti iš sovietmečio, kai formuota panieka buržuazijai ir aristokratijai – tiems, kurie yra aukščiau *mizerno* sovietinio proletarinio lygio. Taip pat gajus pavydas ir neapykanta nomenklatūrinei klasei, kuri buvo užėmusi šią nišą ir vis dar įvairiais pavidalais vaidina didelį vaidmenį mūsų gyvenime, valstybėje, ekonomikoje, versle. Elitas geriausiu atveju pozityviai suvokiamas, kai kalbama apie šou verslo atstovus, ir tai yra didelė problema. Sunku būtų pasakyti, kad tokiu populiarumu pasižymi mokslas, išsilavinimas ar geras skonis. Pavyzdžiui, pasakyti garsiai, kad universitetas turėtų būti elitarinė ir hierarchinė (nors ir pagrįsta meritokratijs) institucija, šiais laikais yra beveik politiškai nekorektiška. Politiškai propaguojamas aukštojo mokslo kartelių žeminimas tik dar labiau devalvuoja proto vertės suvokimą. Bet kas svarbu ir gerai Lietuvoje – kad tokias ir panašias nepatogias mintis visgi galima pasakyti nebijant smarkiai gauti per galvą.

Įdomu, jog verslo ir politikos, akademijos žmonės ieško kontakto, tačiau gana dažnai susiduria su atmetimu ar tiesiog nelabai susikalba. Šiandienos elito susibūrimai yra labai aiškiai apriboti tam tikrų vertybių ar interesų, tarp jų būrelių trūksta difuzijos. Tiesa, jei jau žmonės ir buriasi į draugijas, klubus ir svarsto

reikalus, labai tikėtina, kad antraštės žiniasklaidoje skelbs apie sąmokslą, slaptą klubą, prekybą poveikiu. Tai – kultūriškai nepalanki terpė formuoti elitui.

Jei prisimintume XIX–XX a. Lietuvos tėvus steigėjus, tai buvo gydytojai, dvasininkai, verslininkai (pavyzdžiui, broliai Vileišiai), didesnė dalis jų atėjo iš šiaip ne taip prakutusių ūkininkų, dalis iš senalietuvių – bajorijos. Tai buvo savo laiku gana gerai išsilavinę žmonės. Ten irgi būta konfliktų, tačiau didelėmis pastangomis rasti ar kurti bendri pamatai. Tik plačių interesų asmenybės gali padėti pagimdyti visuminę viziją. Nemanau, kad Lietuvai reikalinga kažkokia nauja steigtis ar „atgimimas“, tačiau mums būtinas stiprus ir kartu socialiniais liftais prieinamas elitas ar, tiksliau, elitai.

Ideali Lietuva po šimtmečio.

Pradėkime nuo geopolitikos. Idealiu atveju vis dar egzistuos kažkoks bendraeuropinis valstybių bendradarbiavimo formatas, kuriame dalyvausime. Jei ne, tikiuosi, kad mėsime bendrais interesais grįstas sąjungas su Baltijos valstybėmis, Lenkija, galbūt Ukraina ir Skandinavija, tačiau mūsų kryptį lems įvairios aplinkybės. Labai daug lems ne tik JAV, Rusijos ir Baltarusijos, bet ir Vokietijos situacija. Jei vertintume pastarųjų 200 metų perspektyvą, Lietuva būdavo tarp dviejų didžiųjų jėgų – vokiško pasaulio ir Rusijos. Mūsų situacija demografiškai ir kultūriškai yra šiek tiek geresnė nei latvių ir estų. Tik galbūt vis dar stinga suvokimo apie kultūros reikšmę kuriant valstybę. Tai irgi keista, nes galėtume sakyti, kad Stasio Šalkauskio dar prieš šimtmetį kurta kultūros filosofija formulavo mąstymo paradigmą, kurioje kultūra užima labai svarbią vietą kuriant politinę bendriją. Jam buvo akivaizdu, kad be stiprios, modernios, pasauliniu mastu reikšmingos kultūros valstybei ir tautai kyla įvairios grėsmės. Iš dalies dėl to galbūt vis dar kaltas sovietinis palikimas, tačiau jau greitai trečdalį amžiaus būsime vėl gyvenę laisvėje, galima būtų ieškoti ir kiek kitokių priešasčių.

Antra, labai svarbu, kaip keisis Baltarusija ir koks bus jos likimas. Jei Baltarusija demokratizuosis ar į valdžią ateis radikalūs

nacionalistai, kils mažesnis arba didesnis konfliktas dėl Lietuvos istorijos ir gal net Vilniaus (bent jau simboliniu lygmeniu), ir greičiausiai didesnis konfliktas tikėtinas būtent su baltarusiais nei su lenkais. Taigi galimas toks įvairiapusis iššūkis. Turėsime parodyti aukštą kultūrinės diplomatijos lygį. Apskritai turėsime įveikti tam tikrą užsispyrimą ir savamokslumą, susijusį su mūsų turimu savo kaimynų pažinimu, nes kol kas labiau kliaujamės sofų ir virtuvių politologų liaudies išmintimi, o ne ekspertiniu žinojimu to, kas vyksta Rygoje, Varšuvoje, Minske, Karaliaučiuje ar Maskvoje. Tai liečia tiek mūsų diplomatiją ar vadinamuosius smegenų centrus, tiek žiniasklaidą. Turime rimtai žiūrėti į savo kaimynus ir mokėti užduoti civilizuoto dialogo toną, tik tada būsime pajėgūs rodyti iniciatyvą ir lyderystę.

Taip pat tikėtina, kad ateityje Rusijoje prasidės įvairūs kataklizmai, tad netolimoje kaimynystėje sulauksime milžiniškų perversmų, gal net pabėgėlių srauto – tai dar vienas galimas pavojus. Jau vakar turėjome pradėti galvoti apie Kiniją ir jos ekspansines ambicijas bei naujo pobūdžio socialinės kontrolės eksperimentą. Turime nepamesti iniciatyvos, kalbėdami apie kovą prieš autoritarines ir kitokias tironiškas tendencijas mūsų regione. Kartu turime ir patys matyti labai akivaizdžius pavojus savai demokratijai, pamatinėms žmogaus ir piliečio teisėms ir laisvėms.

Kitas svarbus dalykas mąstant apie ateities scenarijus – mūsų filosofinis, moralinis, teisinis, praktinis santykis su visomis informacinių technologijų, dirbtinio intelekto, medicinos, genetikos teikiamomis galimybėmis. Tai jau platesnė globali problema. Kyla klausimas, ką turime daryti, kaip suvokti šiuos procesus ir teisingai įvertinti (beje, nepamirštant sokratinio klausimo apie tai, kas yra teisingumas). Jau žymiai aktualesnis pasidarė klausimas apie tai, kas yra žmogus ir žmogiškumas. Tai – pavojingas klausimas, nes iškart veda prie žmogaus orumo ir vertės problemų, tačiau turėsime jį sau atsakyti. Dabar pasigendu svarstymo, nors tai neabejotinai bus problema.

Be to, kaip rodo *big data* ir panašios problemos, Europa jau dabar akivaizdžiai palaipsniui atsiskiria nuo JAV ir Kinijos,

sprendama asmeninės informacijos naudojimo klausimus. Kinijoje vyrauja kontroliavimas, judama totalitarinės *cyber punk* distopijos keliu. JAV, priešingai, viską valdo kompanijos, tad dažnai džiaugiamasi, kad tai daro ne valstybė. Europa bando ieškoti balanso tarp individo kontrolės ir apsaugos. Kiek tai sėkminga – atskiras klausimas, tačiau čia svarbus vertybinis apsisprendimas, ko mes tokia kontrole siekiame. Tai susiję su platesniu mąstymu apie ateities tikslus – kokią visuomenės, laisvo žmogaus viziją norime turėti, nes technologijos leis labai daug dalykų. Čia svarbu ne eksperimentavimas, bet protingas investavimas į šią sritį. Tas pats su lietuvių kalba – ar ji išliks, ar mes apmokysime dirbtinį intelektą šią kalbą naudoti? Jei tai vyks, kalba funkcionuos, tačiau tai mūsų nusiteikimo klausimas.

Niekas netrukdo Lietuvai siekti lyderystės, ją visų pirma rodyti pavyzdžiu, ekologijos, žaliosios energetikos ir klimato kaitos padarinių kontrolės klausimais, ką neabejotinai įmanoma suderinti tiek su strateginiais energetinės nepriklausomybės siekais, tiek su aukštos pridėtinės vertės ekonomikos kūrimu.

Nuo globalių tendencijų ir iššūkių priklausys turbūt ir tai, kokį socialinį modelį mes turėsime. Bet nemažiau svarbu, ir kiek būsime išprusę mokslo ir kultūros prasme, kokią vietą ekonomiškai ir technologiškai užimsime pasaulyje, ir tai jau turime spręsti patys. Jau dabar turime galvoti apie esmines investicijas į ateityje svarbius (ne tik ekonomikos) sektorius.

O blogiausias scenarijus?

Ilga visuotinė stagnacija. Užuomazgos jau dabar matomos valstybinėse institucijose – mes neturime vizijos, trūksta iniciatyvos, kompetentingų ir drąsių žmonių darbas toli gražu ne visada skatinamas. Dar blogiau – neretas eksperimentavimas su idiotiškais idėjomis. Vegetuodama Lietuva taps šalimi, iš kurios stengiamasi išvežti kapitalą, užuot čia investavus. Po truputį skursime, tęsis demografinė krizė, tapsime politiškai priklausomi nuo didžiųjų valstybių blogąja šių žodžių reikšme. Chroniškas negebėjimas spręsti dabartinės situacijos neleidžia mobilizuoti išteklių ir įgyvendinti paprastų dalykų. Pavyzdžiui, švietimas ir

aukštasis mokslas yra užsitęsusiame krizėje, kurią neretai dar pagiliname imituodami reformas, arba ką nors pradėdam spręsti tik tada, kai tai tiesiog neišvengiama. Nelabai suprantame ir nevaldome urbanizacijos procesų, čia esančių galimybių ir pavojų. Neturime urbanizacijos vizijos. Galbūt lietuviai apskritai neturi suvokimo, kas yra miestas, nors pažiūrėjus į statistiką keista – esame labai urbanizuota šalis. Jei turėtume miesto kultūros ir urbanizacijos viziją, galėtume sutelkti išteklius į didžiuosius miestus, o regionams atitinkamai tektų rekreacinės funkcijos – ekologinis turizmas, sveikatinimo paslaugos ir išimtinai ekologiškas žemės ūkis (artimoje ateityje tai bus labai perspektyvu). Žinoma, reiktų atsikratyti trąšų, keisti visą žemės ūkio politiką. Ir tai yra politinės valios dalykas – tuos pinigus, kurie dabar tiesiog nugula pas turtingiausius žemvaldžius išmokyti, įvairaus pobūdžio lengvatų pavidalu, tiesiog reikia nukreipti į realias investicijas. Ir mūsų šalies gyventojai, ir žmonės iš turtingų valstybių norės praleisti laiką švarioje gamtoje, kultūringoje aplinkoje su geru aptarnavimu, geru maistu, užtikrintu saugumu ir švelniu klimatu – taigi perspektyvos didelės. Apie Lietuvos kaip „žaliojo Baltijos Kuveito“ ateities variantą yra kalbėjęs ir profesorius Zenonas Norkus. Taigi paradoksaliai mums reikia tapti tikrais miestiečiais, vertinančiais turimą paveldą ir mokančiais kurti naujus dalykus, tačiau būtina rūpintis ir mūsų globoje bei atsakomybėje esančia gamta.

Lukašenka pasitraukia – kas ateityje laukia Baltarusijos?

Baltarusijoje neabejotinai vyksta tektoniniai pokyčiai, tačiau jų tikroji reikšmė atsiskleis tik po kelių ar keliolikos metų. Todėl dabar įvertinti galimus ateities scenarijus yra sunku.

Pirmas scenarijus – jį pakeičia kažkas iš dabartinės Lukašenkos aplinkos ar apskritai Baltarusijos elitų, taigi problemos sprendimas nusikelia į ateitį, jie žaidžia tą patį žaidimą – skolinasi ir iš Rusijos, ir iš Vakarų. Jau dabar jų elituose yra tam tikras skilimas, bet net jei po Lukašenkos bus pradėtos reikalingos vidaus reformos, privatizacija ir ekonominio modelio keitimas, sunku pasakyti, kaip tai paveiks santykius su kaimynais. Taip pat

neaišku, kaip bus žaidžiama nacionalizmo ir tautinių tapatybių kortomis. Praeityje dalis tautiškai nusiteikusių buvusių opozicionierių gana sėkmingai padarė kompromisus ir mainais už paprastas karjeras tapo Lukašenkos rėmėjais, o didžioji dalis progresyvesnės, laisviau mąstančios visuomenės, ypač Minske, tiesiog įprato gyventi savo privatų gyvenimą, mažai kuo besiskiriantį nuo jų bendraamžių Vakaruose. Dabar tai keičiasi. Manau, daugelis jaunų baltarusių suprato, kad nebeįmanoma gyventi paraleliai savos valstybės ir visuomenės, viliantis, kad politika aplenkis jų gyvenimus ir kasdienybę. Visgi pesimizmą kelia tai, kad autoritariniam režimui grubiomis priemonėmis išvalius viešąją erdvę ir uoliai persekiojant kitaminčius yra sunku tikėtis, kad per naktį atsiras visiškai nauja ir kokybiškai kitokia politinė klasė. Juoba kad didesnė dalis buvusios nomenklatūros gana greitai persiorientuos. Bet kuriuo atveju bent jau šalies viduje dalykai nebebus tokie, kaip buvę.

Antras tikėtinas scenarijus – Rusija pastato savo žmones. Mums tai būtų didelė grėsmė. Bet čia yra pavojus ir vietiniam baltarusių elitui – atėję Rusijos statytiniai ir Kremliaus režimo draugai norės naujų turto dalybų.

Trečias scenarijus – Rusija įveda tankus ir aneksuoja Baltarusiją, ir mes dėl tranzito į Kaliningradą turime ne itin apsaugotą rytinę sieną su Baltarusija. Žinoma, mums kiltų klausimas, ką daryti su pabėgėliais, kurių tikrai būtų. Mes jau dabar tąsomės su Europos humanitariniu universitetu (EHU) ir neturime vizijos, ką su juo daryti, nenorime investuoti. Pasiėmėme kaip žaislą ir nežinome, kaip žaisti. Kremliui iš tokio scenarijaus turbūt racionaliai suprantamos naudos būtų ne tiek ir daug, nes gautų nemažai potencialiai labai priešiško režimui piliečių armiją. Tačiau Kremliaus racionalumą palikime politologinėms racionalizacijoms.

Ketvirtas scenarijus – Baltarusija sąlyginai demokratizuojasi, ateina tautiška, gal net nacionalistinė valdžia, keičianti vėliavą ir herbą (tikėtina, tai nutiktų ir išsipildžius pirmajam scenarijui), Vytis tampa jų herbu. Pavadinimo galbūt nekeičia – Baltarusija

arba Baltarusia jiems jau prilipusi. Tačiau tokiu atveju mums kyla jau minėta įtampa dėl Vilniaus ir bendros istorijos, ir šią įtampą pajėgsime išspręsti tik išmokę juos išgirsti ir suprasti, o kartu papasakoti savąjį mūsų bendros istorijos suvokimą. Vien simboli- nių gestų kaip dabar mums neužteks. Beje, čia taip pat nereikia atmesti galimybės, kad ši šalis toliau liks Rusijos įtakos zonoje.

Reikės išspręsti ir tai, kaip mes vadinsime šią valstybę – Bal- tarusia, Gudija ar liksime prie Baltarusijos? [Atsakymas papil- dytas po 2020 m. rugpjūtį vykusių Baltarusijos prezidento rin- kimų ir vėlesnių įvykių.]

Kalbant apie istoriją, kokių prevencinių žingsnių turėtų imtis Lietuvos Vyriausybė, akademikai, istorikai, kad išsaugotume savo istoriją?

Svarstymai, kas yra istorijos ir atminties politika, – mūsų didžio- ji problema, ypač su dešiniųjų patriotų teikiamu naratyvu. Yra nemažai žmonių, įsivaizduojančių, kad istorija yra manipulia- cijų objektas, jiems būdingas veik nyčiškas santykis su praeiti- mi, struktūriškai nesiskiriantis nuo Kremliaus suvokimo – pra- eities nebėra, ir ji bus tokia, kokią mes ją papasakosime. Tačiau nesuvokiama, kad praeitis gerokai gilesniais ir sudėtingesniais būdais yra nulėmusi bei formuoja mūsų dabartį ir ateitį. Jei pa- siduodame tokiems iliuziniams, netikriems pasakojimams apie mūsų istoriją, po truputį išsikreipia santykis su dabartimi, su mus supančia tikrove.

Manau, vienintelė siektina istorijos politika turėtų būti pa- remta tyrimais. Į juos teks investuoti, jie turės būti sisteminiai. Jau dabar mūsų istorikai yra tikrai aukšto lygio, tačiau diskusijos dėl istorijos ir atminties rodo, kad esama tam tikro nesusikal- bėjimo ar problemų. Prieš to imantis svarbu išspręsti taktinius dalykus. Pavyzdžiui, finansavimo mechanizmų moksliniams ty- rimams keitimas, įgalinantis ilgalaikius tęstinius tyrimus ir jų rezultatų sklaidą įvairesniais pavidalais, bendras mūsų akade- mijos stiprinimas. Esminis tikslas – maksimaliai išaiškinti tiesą, pirmiausia tarp istorikų profesionalų, ypač apie skaudžiausius ar menkiausiai tirtus mūsų istorijos etapus. Šią tiesą turi lydėti atminties tyrimai – kaip mūsų visuomenėje priimama istorija ir ką apie ją žinome. Taip pat svarbus sklaidos elementas – turime

visuomenę supažindinti su jos praeitimi, kartu save adekvačiai reprezentuoti tarptautinėje mokslinėje ir politinėje erdvėje, vers- ti knygas į anglų, vokiečių, prancūzų, italų, lenkų, baltarusių ir kitas kalbas. Jeigu mes nekalbėsime savo balsu, niekas mums jo nesuteiks. Nereikia pamiršti, kad istorija ir atmintis yra tie da- lykai, kurie šiuolaikiniame pasaulyje vis dar labai politizuojami ir ideologizuojami įvairiais tikslais. Tačiau pirmas darbas – tie- soieška. Turime ieškoti tiesos, o ne manipuliuoti ir galvoti, kaip pridengti mums nepatogius faktelius. Kai sukčiauji, esi silpnas ir priklausomas. Galbūt skaudžiai, tačiau savo istoriją ir patir- tį turime paversti savo stiprybe arba bent ne silpnybe. Kažku- ria prasme turime persirgti savo istoriją kaip karštinę. Tačiau po to ateis palengvėjimas. Tai mums suteiks ir atsparumo prieš nedraugiškus kaimynus, ir padės kurti tvarius santykius su są- jungininkais ar potencialiais draugais, ir padės geriau čia jaustis kitiems etnosams priklausantiems mūsų piliečiams.

Jei ES visgi skiltų arba turėtų reformuotis, koks scenarijus atrodo labiausiai tikėtinas?

Baltijos šalims trūksta svorio, išteklių, populiacijos, tačiau Balti- jos šalių nepriklausomybė yra ir mūsų kaimynų švedų, suomių ir tų pačių lenkų interesas, todėl geopolitinė būtinybė gali dik- tuoti tokią sąjungą. Tačiau idėja, jog esame kultūriškai artimi, tarkime, švedams, man atrodo labai abejotina. Švedija – protes- tantiškos kultūros valstybė, jie turėjo visai kitokią socialinę is- toriją ir atitinkamai kitokį gyvenimo ir jo problemų sprendimo būdą. Mes neretai pernelyg idealizuojame, kokia tai puiki šalis, dažnai priimame skandinaviskus idealus kaip skandinaviską ti- krovę. Tad skandinaviskas partnerystes greičiau lems pragma- tiniai interesai.

Gana tikėtinas sąjungos su lenkais ir dar kažkuo formatas. Norėtusi, kad tame dalyvautų Vokietija, tai suteiktų svorio, tačiau svarbu, kad iki to laiko išsispręstų Varšuvos ir Berlyno įtampos. Labai svarbu, kokią kryptį pasirinks vokiečiai. Viena jų – veikiant išvien su Italija ir Prancūzija, tačiau dabartinis *a priori* nebūti- nai toks bus visą laiką. Jei Beniliukso šalys pasuks savais keliais, daugės įtampų tarp Paryžiaus ir Berlyno dėl skirtingų vizijų ir

interesų. Kelių daug. Prancūzijai, Italijai, Ispanijai, Portugalijai, Graikijai kyla visai kitos problemos – pabėgėlių, klimato kaitos klausimai. Šios problemos mums bent kol kas gana sunkiai suprantamos, o Vokietija yra tarpinėje būsenoje, turi derinti labai skirtingus interesus.

Trijų scenarijaus, sujungiančio Baltijos, Juodąją ir Viduržemio jūras, aš neįsivaizduoju, nes valstybės piečiau nei Lenkija – Višegrado šalys ar Balkanai – mums labai tolimos ir svetimos, mes joms visiškai nerūpime (net jei jos kartais į mus labai panašios ir net jei jos kartais už mus balsuoja „Eurovizijoje“), nėra jokio bendro intereso. Netgi dabar galima pasakyti, jog Višegrado šalys – tai vieni kitų nekenčiantys kaimynai, turintys daug nuoskaudų ir priekaištų vieni kitiems, bet priversti drauge kažką daryti ir kalbėtis. Višegrado šalys, išskyrus Lenkiją, neturi jokio savarankiškumo potencialo. Net ir Lenkija yra priklausoma nuo Vokietijos ir kitų Vakarų didžiųjų valstybių. Višegrado idėja pas mus dažnai mėgstama manipuliuoti ypač euroskeptikų ratuose, tačiau dažniausiai tiems žmonėms Višegrado šalys realiai labai rūpi, jų socialinė, politinė ar kultūrinė tikrove nesidomima. Tai tokia ideologinė ar bent retorinė fikcija, kurios aktualumas Lietuvoje gana abejotinas. Atidžiau pažvelgus į kokią Vengriją, nesunkiai galima pamatyti ir per ten keliamas politines Rusijos ar Kinijos grėsmes. Vargu ar mes su jais rasime bendrą kalbą dėl savo Rytų kaimynų – jiems rūpės savi pragmatiniai išskaičiavimai, mums – savos egzistencinės dilemos.

Tačiau svarbu suprasti esminį dalyką – ateitis atneša daugybę globalaus masto iššūkių, kurių vieni nepajėgsime išspręsti ir negalėsime nuo jų pasislėpti. Naivu tikėtis, kad mes galėsime būti kažkokia nuo pasaulio ir jo problemų uždara ir autarkiška šalė. Dėl šios priežasties turime nuolat mąstyti apie pasaulio tvarką, galimybes ir grėsmes, mėginti kuo geriau pažinti ir suprasti savo kaimynines valstybes ir jų visuomenes.

Palinkėjimas ateities žmogui. Nepasiduokite puikybei, jei viskas bus gerai. Jei po šimto metų Lietuva bus klestinti, stipri valstybė, supama panašių į ją, tai jau didelis pasiekimas.

Nepamirškite padėkoti užsispyrusiems protėviams. Lietuva atgimė 1918 m. beveik plyname lauke iš idėjos. O ir dabar, bendraudamas su gydytojais, akademikais, mokslininkais, verslininkais, matai, kad daug kas palaikoma entuziazmu, taigi norėtusi, kad kuo greičiau gimtų vaisiai ir žmonės dirbtų ne tik entuziazmo vedami. Taigi reikia nepamiršti, ką gali lietuviškas užsispyrimas ir kantrybė, nes tuo įmanoma pasiekti labai daug – tyčia sukursime tokią valstybę, kuri pergyvens Britaniją.

INTERVIU

2019 m. sausio 10 d.

Turime persvarstyti kultūrą iš ateivio perspektyvos. Iš Žemės katapultuotas žmogaus kūnas gali būti užkonservuotas. <...> Tokiame utopiniame modelyje žmonija gyventų milijardus metų. Aišku, tai būtų astrožmonija, kitokia nei šiandien.

JULIJONAS URBONAS

Menininkas, dizaineris, tyrėjas, inžinierius, Lietuvos kosmoso asociacijos įkūrėjas, buvęs Vilniaus dailės akademijos prorektorius menui

Papasakokite apie savo idėjas Lietuvos ateičiai.

Neseniai įsteigiau Lietuvos erdvės agentūrą (*Lithuanian Space Agency*), kurios tikslas – rengti ir kuruoti poetiškus ir kritiškus projektus, skatinančius persvarstyti ir atverti kosmosą kultūrai ir menui. Šiuo metu aptariame Lietuvos kosminę tapatybę ir atliekame tolimos ateities kosminės programos „Planeta iš žmonių“ galimybių studiją. Pastaroji remiasi idėja suformuoti naują planetinį kūną iš žmonių kūnų, siunčiant juos į vieną iš Lagranžo taškų (tai padėtų tarp dviejų, vienas aplink kitą besisukančių kūnų, pavyzdžiui, Žemės ir Mėnulio, Saulės ir Žemės, kuriuose gravitacijos jėgos kompensuojamos ir kiti kūnai, pavyzdžiui, kosminiai zondai, pakimba vietoje, stabilizuojasi). Ten pakibusių kūnų neveiktų jokios kitos jėgos, tik labai silpna gravitacinė jėga, sklindanti iš pačių kūnų (bet koks objektas su mase turi gravitacinį lauką). Per maždaug kelis mėnesius ten sklandantys kūnai suliptų į vieną gumulą ir ilgainiui ši žmogiška biomasė pradėtų apvalėti dėl sutelktos gravitacijos, šerdyje atsidūrę kūnai imtų kaisti veikiami spaudimo, užvirtų, pavirstų į riebalų lavą, šioji išsiveržtų į paviršių ir formuotų naujosios planetos landšaftą. Monumentas žmonijai iš žmonių. Jei ši planeta būtų formuojama tik iš Lietuvos piliečių, galėtume ją pavadinti „Lietuva“.

Projektas „Planeta iš žmonių“ yra savotiškas minties eksperimentas, kritiškai apsverstantis šalies kosminės tapatybės ir vaizduotės ribas ir siūlantį imtis vystyti savo unikalią viziją.

Apie ideologijas esama įvairių nuomonių: vieni sako, kad pasaulis pereina į postideologinį etapą, kiti teigia, kad ideologijos išliks net ir po šimto metų (jei žmonės dar gyvens), nes žmogus yra emocinė būtybė, o ideologijos taip pat yra emocinės prigimties.

Pirmausia norėčiau pabrėžti, kad ideologija yra vaizduotės konstruktas, savotiška pasakaitė, išgalvota siekiant suburti ir organizuoti žmonių bendruomenes. Be ideologijos nebūtų etikos, politikos, ekonomikos – nieko, kuo tikime ir gyvename. Suvokiant, kad visa tai yra tam tikra pasakaitė ir kad Visata visiškai padėjusi ant mūsų ideologijų, kyla savotiškas mentalinis sumišimas, verčiantis panirti į pesimizmą ar, kaip išsireiškė vienas autorius, į „kosminę depresiją“. Tačiau, kaip matome, žmogus linkęs į optimizmą, dauginasi ir tęsia savo egzistenciją, net ir tada, kai ištirsta tokios sąvokos kaip Tiesa ar Istorija. Suvokiame, kad pastarosios yra taip pat pasakaitės, todėl nužeminame iki mažųjų raidžių ir įvedame daugiskaitą: atsiranda tiesos, praeitys, dabartys, ateitys. Pluralizmas – ideologijų ideologija – tampa naujuoju tikėjimu.

Toks pluralizmas yra savotiška naujoji Koperniko revoliucija. Staiga suvokiame, kad žmogus nėra Pasaulio centras, savo sąmone, kultūra, ideologija nėra unikalūs, šių apraiškų galime išvelgti kitose būtybėse. Tačiau kyla klausimas, kas tos kitos būtybės, jei net biologai nesutaria, kas yra gyvybė. O jei svarstome apie gyvybę ne tik kaip apie Žemės, bet apskritai Visatos reiškinį, pasidaro visiškai painu ir nebeaišku, ką galime laikyti gyvu, o ką ne ir kuo žmogus yra išskirtinis...

Klasikinės biologijos prielaidos nepajėgios apibrėžti, suvokti kosminio tūrio ir laiko; pavyzdžiui, trilijonus metų egzistuojančios, šviesmečių ar joktometro dydžio gyvybės, todėl remiamasi spekuliatyviu, kūrybišku mąstymu, kvestionuojami pagrindai, ant kurių pastatyta biologija ir ją persmelkiančios ideologijos. Taip biologija ir mokslas apskritai darosi vis poetiškesnis, meniškesnis, pastebint, kad tai, kas vadinama objektyvia tiesa, yra vienaip ar kitaip persmelkta tam tikros ideologijos su kultūriniu, politiniu, rasiniu, lyties polinkiu. Manau, ilgainiui gali tapti nebeaišku, kas yra mokslas, o kas menas.

Utopinis ir distopinis Lietuvos scenarijai.

Pranašavimas yra tiesiog logiškai neįmanomas. Paradoksas, bet, kažką išpranašavęs, gali tam pasirošti, gali keisti ir taip paneigti pranašystę, ir nesvarbu, ar tai utopija ar distopija. Referuodamas

į savo projektus, noriu paminėti, kad visi jie vienu metu yra utopiški ir distopiški, priklausomai nuo vertinimo kriterijų. „Planetos iš žmonių“ projektas gali būti vertinamas kaip distopinis, siejamas su Žemės baigtimi. Tačiau, žiūrėdamas iš utopinės perspektyvos, suvoksi, jog esi tam tikra prasme nemirtinga Visatos dalis, visuomet būsi Visatos dulkelė. Šiek tiek referuoju į rusų kosmizmą, tačiau nustumkime ideologijas šalin ir panauginėkime gyvybės sampratą. Už Karmano linijos, kur baigiasi Žemės ekosistema, viskas yra radikaliai kitaip. Įsivaizduokime, kad katapultuojiesi už šios ribos. Relokacija kvestionuoja viską, kuo tiki, visus antropologinius stebėjimus. Žemėje auginta, žmonių puoselėta kultūra kosmose, kur nėra nieko žmogiško, subyra, sugriūna. Turime persvarstyti kultūrą iš ateivio perspektyvos. Iš Žemės katapultuotas žmogaus kūnas gali būti užkonservuotas. Sukūrę skulptūrinę, architektūrinę, choreografinę kompoziciją iš mūsų kūnų, galime palikti fosiliją, monumentą. Tokiame utopiniame modelyje žmonija gyventų milijardus metų. Aišku, tai būtų astrožmonija, kitokia nei šiandien. Kosmose šie kūnai įgytų fizinį santykį, dėl termodinaminių veiksnių imtų irti, mes visi susilietume, dar vėliau dėl radiacinių vėjų susijungusi biomasė, greičiausiai, mutuotų, ir, tikėtina, iš jos susiformuotų planeta, o galbūt ir nauja, planetos dydžio gyvybės forma, kažkas visiškai kito, nei mes šiandien galime įsivaizduoti.

Jei kūrėjai plačiau praveria visuomenės vaizduotę, koks yra politikos, ekonomikos, kitų socialinių konstruktyvaidmuo?

Šiuolaikinis menininkas neužsidaro studijoje, kurdamas tik tai, kas jam šauna į galvą, ir referuodamas tik į labai mažą disciplinų grupę. Menininkai yra vis labiau politiškai, ekonomiškai angažuoti. Priklauso nuo kūrėjo interesų ir įgūdžių, tačiau pats terminas „šiuolaikinis“ nurodo, kad jis yra gyvas ir referuoja į šiuolaikybę. Kai kurie imasi meninės kūrybos kaip aktyvizmo, kai kurie siūlo meną kaip politinės vaizduotės formas, kiti užsiima lobistine veikla, bendradarbiaudami su politikais. Kai kurie menininkai tampa politikais. Europos Parlamentas jau kuris laikas kalba apie kultūros poveikį politikai, apie *soft power*, tad, matyt, sulauksime menininkais virtusių politikų.

Turime nepamiršti, kad politiškas yra ne tik žmogus, bet ir daiktija ar net gamta. Latouro teigimu, jau laikas turėti daiktų parlamentą. Yra svarstymų, jog prie apskritų stalų turėti rinktis ir žmonės, ir daiktijos atstovai. STS (*science and technology*; mokslo ir technologijų) studijos atsirado prieš dešimtmetį pastebėjus, jog dėl didelio atotrūkio tarp socialinių mokslų ir technologijų įvyksta daug nelaimių, rasizmo, kultūrinių konfliktų. Didesnėse mokyklose architektai, inžinieriai, dizaineriai jau susipažįsta su daiktine etika, mokosi, kad jų veikla yra politiška. Galime įsivaizduoti, kad ateityje ir Lietuvoje prie apskritų stalų turėsime inžinierius, kepėjus, menininkus, pomidorus, bites, traktorius ir dirbtinio intelekto personažus.

Užsiminėte apie tai, kas nutinka, kai skirtingos sritys nebendradarbiauja. Kokias problemas išskirtumėte kaip Lietuvos gėdą?

Vaizduotės ir skonio stygius daugelyje nacionalinių projektų. Vienas man aktualiausių – kosminė programa. Nors pastarąjį dešimtmetį pastebimas Lietuvos kosminių projektų klimato ir mokslinės vertės suintensyvėjimas, kosminių tyrimų tema kultūros lauke nėra aptariama. Mano nuomone, nacionalinės kosminės programos vizija, jei galima ją taip vadinti, buvo vystoma pernelyg technokratiškai ir uždarai. Pavyzdžiui, pirmieji palydovai „Lituanica SAT-1“ ir „LITSAT-1“, išleisti dar 2014 m., transliavo audioįrašą „Lietuva myli laisvę“ ir Prezidentės sveikinimą: „Linkėjimai visiems lietuviams visame pasaulyje.“ Įrašai buvo nukreipti į supersiaurą technofanatikų bendruomenę, tiksliau, į radijo mėgėjus, galėjusius pagauti signalą, nanopalydovui skrendant orbitoje jiems virš galvos. Įdomu, kiek iš jų suprato lietuvišką tekstą, na, o jei ir išsivertė, ką naujo sužinojo iš tokio truizmo? Kyla klausimas, kuo šios žinutės skiriasi nuo pirmojo Žemės palydovo, „Sputnik 1“, transliavusio tiesiog pypsėjimus.

Tokio pobūdžio projektai ir jų komunikacija susiaurina kosmosą iki „Kosmosas tarnauja verslui“ žinutės – kosmosas monopolizuojamas technologų ir verslininkų. Todėl, kai kalbama apie mūsų kosminę ateitį, kosminės programos autorių vaizduotė apsiriboja nerdiškomis ir ne savo idėjomis – dažniausiai tai megavalstybių vizijos, tokios kaip kitų planetų kolonizavimas.

Bet juk vizijos yra neatsiejama tautos tapatybės dalis. Ar mums stinga vaizduotės ir kritiško mąstymo formuoti savo kosminę viziją be skolinių?

Kuo Lietuvoje galėtumėte pasidžiaugti?

Viskas čia blogai (*juokiasi*). Mėginu atkartoti visus tuos, kurie nuolat skundžiasi. Vis girdžiu: kodėl tu nuolat džiaugiesi? Bendrauju su įvairiais mokslininkais, inžinieriais ir vis sulaukiu komentarų, kad pernelyg džiaugiuosi esama situacija. Kontrastą pajutau grįžęs iš Londono. Čia kiti masteliai, žmonės draugiškesni ir turi daugiau laiko vienas kitam. Lietuva socialiai ir ekologiškai draugiškesnė.

Labai žaviuosi lietuvių kalba. Kuo daugiau domiuosi, susiduriu su ją tyrinėjančiais žmonėmis, tuo geriau suprantu, kad ji superunikali. Kalba išliktų, net jei neliktų žemės. Juk mes esame buvę be žemės, mūsų istorija klampė, tačiau kalba išliko. Kalba neišvengiamai veikia mūsų mąstymą. Elgsenos kodais, etika, politika turbūt niekas neapibrėžtų lietuviškumo taip, kaip apibrėžia kalba. Kas kitas išliko taip ilgai? Turbūt niekas.

Negaliu vėl nepalieti kosmoso temos. Didžiuojuosi ankstyvąja Lietuvos kosminių tyrimų istorija, siekiančia kone keturis šimtmečius, nuo Kazimiero Simonavičiaus „Didžiojo artilerijos meno“, Vilniaus universiteto Astronomijos observatorijos įkūrimo, Dariaus ir Girėno transatlantinio skrydžio iki LTSR kosmoso inžinerijos ir mokslo projektų, tokių kaip pirmąkart sėkmingai nesvarumo būsenoje išaugintas augalas, Lietuvos aerokosmoso asociacijos įsteigimas ir pirmųjų lietuviškų palydovų paleidimas į orbitą.

Kas Jums apskritai yra Lietuva?

Sunku atsakyti. Gimtinė. Kas tai? Tam tikri ištekliai, kapitalas. Tavo dalis. Kiekvienas tai patiria. Galima atlikti minties eksperimentą – pradėkime po truputį naikinti Lietuvą įvairiais aspektais. Geografiniu, geopolitiniu, ekonominiu. Žaidžiame redukcinį žaidimą, galvodami, lietuviška tai ar ne. Kas iš to liktų? Manau, tik kalba. Mūsų teisinė bazė unikali, griežtai apibrėžiame, kada tampama piliečiu. Bet jei tai panaikintume, ar galėtume

apibrėžti lietuvių iš fiziologinės, antropologinės perspektyvos? Pavyzdžiui, naudodami genetinį banką? Abejoju. Įdomu galvoti apie geografiškai neegzistuojantį Lietuvos modelį. Bet galbūt kalbą galime matyti kaip geografiją, kūną, landšaftą, urbanistinę struktūrą, gyvenvietę.

Žinutė ateities kartoms.

Tai neįžodinama. Kitam norisi perduoti išmintį, tačiau ji nėra vien žodinė. Kadangi sutauriname, dramatiname kalbą, kviesčiau pamilti ir išlaikyti lietuvių kalbą. Jau dabar galime pajusti, kad jaunoji karta vartoja daug anglišku žodžių, kaip kažkada vartoti rusiški. Nesinori subanalinti, tačiau būtų gerai rasti būdą pamėgti lietuvių kalbą, kad ji taptų įdomi ir gerbiama. Ypač šiandienėje *like'inimo* kultūroje svarbu ne *like'inti*, bet ją gerbti.

ŽINUTĖ NUO
AUTORIŲ

Benediktas
Gylys

Džiaugiuosi šios nemirtingos laiko kapsulės gimimu.

Aš pats gimiau jau senokai ir kasdien vis daugiau galvoju apie praeitį. Amžiaus privalumas tik tas, kad daug dažniau pabūni ateityje ir dėl to geriau pažįsti jos kvapą.

Taip, pažįstu ją pakankamai, kad suprasčiau, jog vienareikšmiškai baisiausia yra suvokti – manęs joje greitai nebebus. Ši baili egocentriška mintis mano galvoje neblogai apibrėžia šį „Aš“ amžių, tačiau neapibrėžia šios kapsulės, ir tai džiugina.

O gal visgi būsiu? Juk greitai įveiksime ir tą baisiausią „Aš“ priešą – mirtį. Kad suprastume, kodėl Homeras dar prieš ne vieną tūkstantmetį teigė, jog dievai pavydi mums mirtingumo ir fakto, kad esame pasmerkti.

Ir kad suprastume, jog mirties nėra ir niekada nebuvo, yra tik vanduo, virstantis ledu, vėliau garais, o dar vėliau – vėl tekantis upe atgal į save. Kalbant apie vandenį – jo bus daugiau, daugiau bus ir priešų, ir beprasmybės, kol galiausiai pabusime, ir „Aš“ amžius, prasidėjęs kadaise Narcizui pažvelgus į savo atspindį vandenyje ir atskyrus save nuo pasaulio, pasibaigs.

Bet tai bus rytoj, rytoj arba niekada. Išties, juk rytojus niekada neateina. Visada yra tik šiandien. Šiandien puiki diena vartyti ir skaityti šią knygą taip, lyg tai darytum paskutinį kartą. Džiaugiuos, myliu, bučiuoju ir apkabinu tave iš šiandien į šiandien.

p5MU3VgpwWVMm5mVwJ61wYZLeijVquJzisX2VolUgtM/zpvn/WFFR/19TZk69tPRfe1MW4cz7UWAO+p2EXOwDFOz1wJYph85Cj68YZ5Oh+ANgkjhmMmtRFvMHURzl19q7aDXJdd6LX4G0vJpBl1hc3krjvRyxLYSli9yFRzTvrBYDgLOTgcInqazAE6i6AUwO4LaRHAgcs/5o0AJVOo7qg==*

*čia transkribuota žinutė, ateity ją bus lengva perskaityti

Eglė
Markevičiūtė

Knygos idėja gimė gūdžiais 2017 m., kai Lietuva dar tik ruošėsi minėti modernios Lietuvos valstybės šimtmetį. Su Ringailės ir Benedikto visokeriopa parama, darbu ir žiniomis idėja neliko trūnyti gerų, bet neįgyvendintų idėjų pilname stalčiuje. Už tai jiems liksiu amžinai dėkinga.

Per tris knygos rašymo metus įvyko daug – paraleliai vysčiau savo pirmąjį verslą (kas bandė, žino, kaip būna), o mano rašytuose utopiniuose ir distopiniuose scenarijuose nenumačiau globalios pandemijos, Baltarusijos revoliucijos ir dar daug ko. Turbūt reikėjo skaityti daugiau mokslinės fantastikos.

Knygoje galėjo ir turėjo būti pakalbinti daugiau įdomių žmonių, visuomenininkų, politikų ir mokslininkų. Kai kurie nepastebėjo kvietimo, kiti neturėjo laiko, trečius pamiršome arba jų net nežinome, ketvirtų nedrįsime pakalbinti.

Lietuva, kaip idėja, mums brangi, ir norisi, kad šios idėjos tolesnis vystymas neliktų tik mokslinio, politinio elito *salioninių* pokalbių tema. Toks buvo ir knygos tikslas – per vizualius, plačiai visuomenei suprantamus ateities paveikslus ir pokalbius sužadinti mąstymą apie grėsmes ir galimybes Lietuvai. Ir, jei pavyks, įtraukti platų ratą žmonių į Lietuvos ateities statybas – net ir tuos, kurie paprastai tokiomis projekcijomis neužiima.

Tikiuosi, savo scenarijais ir mintimis nieko neįžeisime – norint išprovokuoti diskusiją jie turėjo būti ryškūs. Viliuosi, kad ši mūsų, ne filosofų, ne politikų, bet tiesiog *millennialsų valstybininkų*, sukurta laiko kapsulė liks suprasta – jei ne dabar, tai vėliau.

Dėkoju Benediktui, Ringailei, pašnekovams, kritikams, nuostabiai leidyklai ir būsimiems skaitytojams.

Savo indėlį šioje knygoje skiriu šeimai.

Mes, 2020-ųjų Lietuvos 30-mečiai, – po penkmetį drąsiai atimk ar pridėk – laimėjome geriausią, laisvės, loteriją. Mums, gimusiems kažkur apie Nepriklausomybę, teliko nusivalyti dešimtmečius trukusios opresijos dulkes – gimėm laisvėj ar bent pakeliui į jos startą.

Nematėme karo, nestovėjome eilėse prie deficitinių gėrybių (stovėti dalis mūsų dar nemokėjome) ir nepatyrėme, ką reiškia atsisveikinti su saugumui įduotu kaimynu – nes Kalėdas šventė. Atrodo, mūsų, 1990-ųjų vaikų, – po penkmetį vėl drąsiai atimk ar pridėk – vienintelis rūpestis buvo atsukti juostines kasetes, vienintelės eilės – prie ryškiai dažytų kioskų, dairantis naujos kramtomosios gumos, būtinai su lipdukais, o kaimynai prie durų dažniausiai pasirodydavo su krepšinio kamuoliu ar komiksais rankoj.

Atrodo, galėjome toj laisvėj greit įsipatoginti. Bet karą matę, eilėse prie mandarinų stovėję ir su kaimynais atsisveikinti turėję tėvai bei seneliai laisvėj negimė. Gal ir nežinojo, ką laukiniai Nepriklausomybės pradžios metais su ja, staiga užgriuvusia, daryti, bet mums, loterijos laimėtojams, vis primindavo – saugok. Žinojo, kaip nelengva prarastą laisvę susigrąžinti.

Mes, 2020-ųjų Lietuvos 30-mečiai, būna, kartais vis dar nežinome, ką su laisve daryti. Kartais vis dar nežino ir tėvai ar seneliai. Tada sėdime ir kalbamės su dešimtimis Lietuvos vizionierių apie tai, kaip mažiau laisvėje įsipatoginus, kaip ją apsaugojus. O gal nereikia? Apie tai man ir yra *Lietuva 2120* – apie laisvę. Nes Lietuva yra apie laisvę.

2120-ųjų 30-meti, ką daryti su laisve, turbūt kartais nežinai ir tu. Galvoju, kokias kasetes atsukinėjai vaikystėj. Kuriame Marso kolonijos korpuse? Greičiau redaguoji genus ar žinutę draugui? Beje, prie Botticellio „Veneros gimimo“ vis tos pačios

nesibaigiančios eilės? Gal kartais svarstai, koks bus pasaulis po šimtmečio? Jei visiškai nesupranti, apie ką aš čia, jei dabar viskas kitaip, bet savęs paklausi – kur su visa savo laisve pasidėti, džiaugiuosi, nes tu irgi laimėjai toj geriausioj loterijoj.

Ačiū Eglei, Benediktui, mūsų drąsiems pašnekovams ir leidyklos „Lapas“ komandai – jūs visi iš ateities. Ačiū draugams, su kuriais švenčiame laisvę. Ačiū tėvams ir seneliams, be kurių mano laisvės nebūtų.

Ypatinga padėka prof. dr. Vytautui Ališauskui ir dr. Viliui Bartninkui už vertingas įžvalgas, rengiant knygą.

LIETUVA 2120

Tiražas

1000

išleido

Leidykla LAPAS

info@leidyklalapas.lt

www.leidyklalapas.lt

Knyga „Lietuva 2120“ žvelgia į valstybę po šimto metų. Lietuva taps Europos Sąjungos pensionatu ar stipria naujos Hanzos sąjungos nare? Rusijos provincija ar naujojo Beniliukso dalimi? Ar žodis „valstybė“ vis dar reikš tą patį?

Pristatę po keturis utopinius ir distopinius scenarijus, knygos autoriai neria į pokalbius su žmonėmis, šiandien kuriančiais Lietuvą: beveik pusšimtyje interviu su politikais, menininkais, mokslininkais, verslininkais ir visuomenininkais svarstoma, kokia Lietuva bus 2120-aisiais. Ar tai, kas mus neramina ir džiugina šiandien, bus aktualu ir po šimtmečio?

Ši knyga – tai laiko kapsulė, vaizduotės pratimas ir minties eksperimentas, kviečiantis aptarti netikėčiausius valstybės raidos scenarijus ir apie ateitį kalbėti jau dabar.

www.leidyklalapas.lt

9 786098 198294